

Rasist? Inte jag.

Om rasismer – en begreppsinventering

Anders Hellström, docent statsvetenskap,
Malmö högskola

FORUM
FÖR
LEVANDE
HISTORIA

Titel: Rasist? Inte jag. Om rasismer – en begreppsinventering

Författare: Anders Hellström

Grafisk design PDF: Direktör Wigg reklambyrå

Forum för levande historia

Stora Nygatan 10–12, Box 2123, 103 13 Stockholm

Tel: 08-723 87 50

E-post: info@levandehistoria.se

www.levandehistoria.se

ISBN 978-91-86261-56-6

© Forum för levande historia

Innehåll

Förord	4
Inledning	5
Mål	7
Från rasism till rasismer	7
Rasismbegreppets räckvidd	8
Översättningsproblemet	10
Rasismbegreppets fokus: individ och/eller samhälle	12
Ras och nation	13
Rasismer	15
Biologisk rasism	15
Avrundning	16
Neo-rasism	17
Differentialistisk rasism	19
Elitrasism	20
Den nya rasismen är ganska gammal	21
Bekämpa kulturrasism	22
Avrundning	22
Postkolonial rasism	22
Avrundning	23
Institutionell Rasism	24
Analytiska vägar	25
Kritikpunkter	25
Avrundning	25
Vardagsrasism	26
Kulturell kloning	27
Avrundning	27
Sammanfattning	29
Litteratur	32

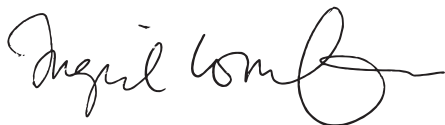
Förord

I januari 2015 fick Forum för levande historia ett nytt regeringsuppdrag: att genomföra en utbildningsinsats om olika former av rasism och intolerans i historien och i dag, som ska vara genomfört 2017. Inom ramen för uppdraget arrangerar Forum för levande historia i samarbete med Skolverket regionala konferenser och uppdragsutbildningar på högskolor och universitet runt om i landet. Frågan om rasism och intolerans är aktuell och intresset är därför stort.

I regeringsuppdraget ingår också att ta fram en definition av begreppet rasism. Det är både en komplex och grannliga uppgift. Vi har valt att belysa begreppet ur olika vetenskapliga perspektiv. Resultatet blev ett antal rapporter och podcasts med forskare från olika discipliner. Forum för levande historia har gett statsvetaren Anders Hellström från Malmö högskola i uppdrag att undersöka förståelsen och användningen av begreppet rasism i olika kontexter, såväl i samhällsvetenskaplig forskning som i samhällsdebatten.

Jag vill framför ett stort tack till docent Anders Hellström för ett gediget arbete och ett tankeväckande resultat.

Ingrid Lomfors

Överintendent, Forum för levande historia

Inledning

Begreppet rasism väcker känslor. Rasism används ofta som ett skällsord för någon som man inte tycker om och rasism som aktivitet associeras till där och då; inte här, nu och framförallt så handlar det inte om mig. Frågeställningen om vem som är rasist och vad som är rasism väcker anstöt. Rasism förknippas framförallt med något som allehanda minoriteter använder sig av mot varandra.

Begreppet rasism är rörigt och förvirrande. Med föreliggande rapport syftar jag till att bidra med att bringa reda i röran. Den franske filosofen Étienne Balibar (2004:18) sade, på ett seminarium om rasism i Europa för tioalet år sedan att kategorin tas för given, men att det samtidigt råder en förvirring kring hur begreppet ska definieras och förstås. En grundtanke med seminarieserien var att ”det inte finns ett enda vetenskapligt eller politiskt svar på frågan om hur fenomenet rasism ter sig i en europeisk kontext. Ett flertal skilda synsätt gör det mer relevant att tala om rasism*er* i Europa” (Mattsson & Lindberg 2004:8). Frågan om hur den antirasistiska kampen bör utvecklas och hur rasismen ska bekämpas är avhängigt just detta: vad avses egentligen med rasism. Kampen mot densamma ser onekligen olika ut beroende på vilken ”rasism” som man avser att bekämpa.

Den här förvirringen fick bland annat som konsekvens att den internationella konferensen mot rasism i Durban, Sydafrika 2001 (ibid:22) upplöstes för att de närvarande representanterna inte kom överens om en gemensam definition av rasism, även om samtliga var eniga om att den skulle bekämpas. Enligt Balibar (ibid:26) har rasism som universell myt sin bakgrund i tre skilda historiska företeelser: för det första antisemitismen och Förintelsens fassor, för det andra kolonial rasism där den infödda befolkningen skulle förädlas till civiliserade varelser

och anpassas efter västerländska normer och slutligen för det tredje, rasfärgsfördomar i apartheidregimens Sydafrika, eller för den skull, kan tilläggas, rassegregationen i den amerikanska södern (jfr. Miles & Brown 2003:59). På liknande vis pekar Fredrickson (2005) på att upprinnelsen till den moderna rasismen är dels hudfärgsrasismen med fokus på vit överhöghet och dels den essentialistiska varianten av antisemitism. Båda dessa olikartade former av rasism, menar han, har sin bakgrund i senmedeltid och tidig modern tid.

Uppenbarligen talar vi här om olika fenomen. Min utgångspunkt är att det inte finns en rätt definition av rasism utan snarare olika rasismer och olika förhållningssätt att analysera rasism på. Detta är egentligen inte konstigt. Vi vill såklart ha en neutral uppfattning om vad som är rasism, vad begreppet betyder. Problemet är bara att en sådan definition inte finns. Det finns olika vetenskapliga uppfattningar om vad begreppet betyder (teoretisk kunskap), men samtidigt har vi i den praktiska verkligheten behov av praktisk kunskap för att kategorisera skillnader mellan människor med avseende på olika materiella levnadsbetingelser eller olikheter vad gäller etnisk bakgrund och sociala förhållanden. Kort sagt, rasismbegreppet behöver avgränsas för att det ska bli analytiskt användbart. I den här rapporten utgår jag från olika rasismer för att göra en sådan avgränsning av begreppet för att bibehålla en analytisk öppenhet och därmed öppna upp för en mångfald av strategier för att konfrontera rasism. I frågor kring vad rasism är och hur den bäst bekämpas så avser jag inte att vara domaren.

Ska vi helt sonika ge upp att finna en gemensam definition för så pass skilda fenomen? Nej, svarar exempelvis Katarina Mattsson och Ingmar Lindberg (2004:9), det är viktigt att reagera i vardagen,

i publika sammanhang och på jobbet när politiskt marginaliserade grupper i samhället hamnar i skottgluggen och indirekt drabbas av politiska repressalier på det migrationspolitiska området och direkt i form av konkret våldsverkan, bränder och så vidare. För att ha kunskap om vad exakt man reagerar mot fordras kunskap om vad rasism är.

Det var inte bara tidigare – under andra världskriget, då européer koloniserade världen och apartheidregimen i Sydafrika stod på sin höjd eller när rassegregationen mellan vita och svarta var som starkast i den amerikanska södern – som människor varit illa av konstruerade rasåtskillnader. Det sker även här och nu, inte bara förr eller någon annanstans. Det kan handla om att någon inte får det jobben förtjänar på grund av sin hudfärg eller kanske att någon hamnar efter i bostadskön av samma anledning. Eller som Alireza Behtoui & Stefan Jonsson (2013:179) konstaterar: "[O]fficiellt har alltså rasismen avskaffats genom lagar och konventioner från 1950-talet och framåt. Likafullt finns rasismen kvar..."

Förvirringen kring rasismbegreppets natur kvarstår. Den gamla formen av rasism anses vara utdöd och förpassad till historiens sophög samtidigt som marginaliserade grupper drabbas av rasismens konsekvenser också idag. Vad som är rasism och inte är en fråga som debatteras flitigt i media idag och utgången av denna får konsekvenser hur vi väljer att bedriva den antirasistiska kampen, vilket påminner oss om vikten av att kontinuerligt reflektera kring vad det är som vi egentligen vänder oss emot.

Mål

Hur går jag då tillväga för att studera begreppet rasism i nutid? Rapportens mål är att bringa klarhet i olika rasismer och hur man kan förstå dessa utifrån dimensionerna fokus och räckvidd (förklaring av dessa dimensioner nedan). Rapportens utgångspunkt är således att det inte finns en rätt definition av rasism, utan att det handlar om flera olika rasismer. Dessa ger sinsemellan olika svar på frågan vem som är rasist och vad rasism betyder.

Jag kommer göra en genomgång av pågående diskussioner om begreppets natur och därifrån formulera en utgångspunkt för en diskussion för hur motståndet mot rasism kan och bör bedrivas utifrån skilda ingångar. Att det finns fler än ett sätt att definiera och förhålla sig till rasismbegreppet behöver inte vara en nackdel. Tvärtom. Att inte dogmatiskt fastna i en betydelse av begreppet öppnar upp för en mångfald av strategier för att bekämpa rasism. Som vi också kommer märka ryms diverse analytiska ingångar inom respektive skolbildning. Dessa är viktiga att ha kunskap om.

Som George Fredrickson påpekar (2005:126) är rasism en historisk konstruktion till skillnad från exempelvis xenofobi eller främlingsrädsla, även om också detta begrepp, enligt honom, har en universell räckvidd. Vad rasism betyder och var dess gränser går ska jag svara på genom att utgå från olika rasismer. Urvalet av rasismer har skett genom en förståelse av att dessa både förekommer frekvent i forskningslitteraturen och i den offentliga debatten. Visst är det så att rasism tar sig skilda uttryck på olika platser och också i tid. En genomgång av framträdande rasismer ger att vi kan lära oss av historiska erfarenheter, men att vi inte är tvingade att följa i deras fotspår.

De ismer jag ska behandla är i tur och ordning biologisk rasism, neo-rasism, (post)-kolonial rasism, institutionell rasism, kulturell rasism och vardagsrasism.

Dessa ger sinsemellan olika svar på frågan vad rasism egentligen är och vem i sammanhanget som är rasist.

Från rasism till rasismer

Vid en rudimentär förståelse av dessa rasismer framgår snart att inte en förklaring är given, till exempel om rasismen främst är kopplad till religion eller vetenskap, till moderniseringsprocesser eller till ideologi. Det är klart att det finns samband, och jag utgår inte här från att vi har att göra med ömsesidigt uteslutande kategorier.

För att förstå Förintelsen så innebär detta dels en förståelse av nazism som ideologi, dels en koppling till teknologiska landvinnigar, som sociologen Zygmunt Bauman har visat (Fredrickson 2005:92). Föreställningar om vit överhöghet kan på ett sätt sägas tillhöra historien, men de märks också i reproduktionen av ojämlika maktstrukturer och tar sig konkreta uttryck på ett hotell i Sydafrika efter apartheid, som Philomena Essed har visat (2005). Slutsatsen är att vi inte bara talar om en rasism utan flera, och att dessa rasismer också har kopplingar till olika historiska och samhälleliga processer. En ökad medvetenhet om de historiska processer som olika rasismer har formats utifrån i tid och i rum ökar förståelsen för hur vi ska förstå rasismens yttringar idag. Är det till exempel alls adekvat att tala i termer av rasism i relation till diskussioner om romsk tiggare utanför ICA och tillhörande diskussioner om att förbjuda tiggeri eller inte, om EU:s nuvarande flyktningkris, om uttryck (ibland fysiska) för främlingsaversion i större städer i Väst eller om antisemitismen i EU:s nya medlemsstater, som tidigare under kalla kriget tillhörde östblocket?

Att det finns fler än ett sätt att definiera och förhålla sig till rasismbegreppet behöver inte vara en nackdel, som jag tidigare har påpekat. Som vi också

kommer märka rymns diverse analytiska ingångar inom respektive skolbildning. En genomgång av olika rasismer ger oss också möjligheter att öka förståelsen för i vilken riktning, vilka ojämlikheter, som den antirasistiska kampen kan och bör fokusera på.

Jag ska i presentationen av dessa ismer ringa in två olika dimensioner, som jag anser vara centrala för att förstå rasismbegreppets natur. I diskussionen av rasismbegreppets *räckvidd* adderar jag ett resonemang om översättningsproblemet, att exempelvis rasism betydde en sak i 1950-talets USA och en annan i Sverige idag. I resonemanget om rasismbegreppets *fokus*, individ och/eller samhälle (som också kan översättas till relationen mellan aktör och struktur), diskuterar jag relationen mellan ras och nation. Om det är strukturen som avgör vårt fokus är det naturligt att uppmärksamma fusionen mellan nation och ras i framväxten av nationalstaten.

Rasismbegreppets räckvidd

Den första dimensionen tar fasta på rasismbegreppets räckvidd. Är det en företeelse som kopplas till en särskild historisk händelse (till exempel kampen mellan vita och svarta i USA eller de europeiska staternas kolonialisering av resten av världen) eller rör det sig snarare om en strukturell företeelse som till exempel representeras av samtliga västerländska eliter (Van Dijk 1993)? Anorlunda uttryckt, är studiens fokus på rasismens diakrona natur (hur rasism skiljer sig åt i tid) eller på hur dess yttringar tar sig olika uttryck med avseende på plats (synkront)?

Det historiska arvet är förvisso en fråga för dåtid, men vi ser också hur rasismens yttringar likväl märks idag. Då kan vi också se hur nutida ledare (i exempelvis Zimbabwe) ”rättar till” historiska misstag genom att vända rashierakierna upp och ner. Som Fredrickson skriver (2005:128): ”De skador som öppet ’rasistiska regimer’ har lämnat efter sig kan också skapa ett asocialt eller självdestruktivt beteende”.

Rasismbegreppet kan betyda allt eller inget. Alle-

handa proffstyckare och privatspanare kan se rasism i allt, medan andra väljer att undvika begreppet. Istället för rasism lanseras andra begrepp för att beskriva liknande fenomen. Aleksander Motturi (2007:11) inleder exempelvis sin betraktelse av ”etnotism” med att slå fast att Hitler gjorde rasismen inpopulär och att han i praktiken brukade ett rasistiskt tankegods som hade etablerats tidigare: ”I den koloniala erfarenheten var Hitler ingen historisk nyhet. Europeiska kolonialmakter hade praktiserat nazistiska metoder i kolonierna långt innan Hitler satte dem i system i Europa.” Om rasism, inte minst i en nordisk kontext, har en tendens att kopplas till rasbiologi har rasism, åtminstone efter Hitler, svårt att finna en plats. Som Robert Miles & Malcolm Brown konstaterar (2003:44): ”... the credibility of the science of ’race’ was already in decline *before* 1933, when Hitler came into power”.

Så frågan är om begreppet ras egentligen är relevant för uttryck för rasism efter att Hitler kom till makten? Genom att använda sig av *nya* begrepp för att beskriva gruppessentialisering är inte självklart rasism den rätta beteckningen, menar vissa. Så väljer exempelvis, som tidigare har nämnts, Aleksander Motturi (2007) att använda sig av begreppet *etnotism* som ett exempel på postrasism. Han motiverar sitt nya begrepp så här (ibid:25f):

En pragmatisk tanke med att föra in ordet ’etnotism’ i rasismforskningens växande vokabulär är att undvika själva det rasbegrepp som termerna ’kulturrasism’, ’metarasism’ och ’nyrasism’ inbegriper ... Att a priori anta att dessa källor och indelningsprinciper är förbundna med begreppet ras i den biologiska determinismens bemärkelse (som fortfarande utgör rasbegreppets paradigm), är att göra sig skyldig till ett misstag som riskerar att dölja den reproduktiva kraften i skillnadstänkandet; dess förmåga att mutera, att omforma sig eller till och med kamouflera sig i olika tiders begreppsstrukturer.

Hans begrepp tydliggör, som han ser det, hur rasismen ingår som en del i skillnadstänkandets historia (ibid:26).

I boken *Against Race* verbaliserar Paul Gilroy (2000) ett stridståg mot rasbegreppet. Det är för de svarta i USA nödvändigt att utgå från klara identitetspositioner som inte placerar svart under vit i kampen för att vinna lika rättigheter riskerar dylika kategorier att bli cementerade, konstaterar Gilroy (ibid: 15). I utvecklingen mot en kosmopolitisk demokrati är dylika kollektiva identitetspositioner inte förenliga med idealet (ibid:15). Rasbegreppet måste därför skrotas. Argumentet påminner om det perspektiv som antropologerna Marcus Banks & Andre Gingrich (2006:18) tar upp i samband med att de varnar för att mångkulturivrare och minoritetsrättighetsförespråkare har bidragit till att accentuera kulturessentialism. De skriver explicit om begreppet "neo-nationalism", men som vi ska se nedan är detta nära förankrat med begreppet "neo-racism".

Miri Song (2014:109) skriver om att det i England finns tendens att betrakta varje rasistiskt uttalande yttrat av vem som helst varhelst ifrån som ovillkorligt rasistiskt. Det är en uppenbar risk, fortsätter hon, att den spridda föreställningen att rasism associeras med en rad skilda fenomen gör begreppet urvattnat. Emedan begreppet rasism har särskilda historiska konnotationer kan begreppet rasialisering vara behjälpligt för att identifiera en rad skilda samsamtidfenomen som rasistiska. Rasialisering betecknar således inte samma sak som rasism. Dessa olikartade fenomen riskerar att trivaliseras och klumpas ihop och betraktas utifrån vad hon kallar för "en kultur av rasmässig likvärdighet" (a culture of racial equivalence) (ibid). Rasismbegreppet behöver återvitaliseras och inte nödvändigtvis överges (se också Lange 1997).

Miles & Brown (2003) påpekar också att en definition av rasism inte kan slås fast a priori, utan bör grundas i empiriska erfarenheter: "[O]nly small minorities of people voluntarily and positively des-

cribe themselves as racist. Despite protestations of opposition to racism, a wider range of organisations and institutions, including the state itself, have actively and passively discriminated against minority populations" (ibid:15).

Att individer inte är rasistiska, men att sättet vi talar om "de andra" på kan vara rasistiskt uppmärksammas av bland annat diskursanalytikern Teun van Dijk (2003:65): "[W]e are not interested in showing or proving whether individuals are racist. We are generally interested in the properties of text and talk about other ethnic or racial groups or peoples". Enligt detta resonemang kan antirasistiska appeller och hänvisningar till mänskliga rättigheter tjäna som intäkter för att legitimera rasistiska förslag (ibid:81): "Denials of racism are the stock in trade of racist discourse." Att motivera diverse rasistiska utspel eller handlingar och samtidigt anse sig vara god genom att anknyta till att man har demonstrerat med Martin Luther King eller aktivt ha deltagit i andra aktiviteter för att främja medborgarrättskampen i 1960-talets USA ser van Dijk (ibid:91) som typexempel på vad han kallar för positiv självpresentation. Representationerna av "de andra" är viktiga ingredienser för hur vi ser oss själva, slår också Miles & Brown fast (2003:19).

En slutsats av ovanstående resonemang är att vår förståelse av rasism är intimt förknippad med hur relationen mellan oss själva och "de andra" uttrycks i våra empiriska erfarenheter (ibid:85): "The key conclusion to be drawn from this discussion is that it is necessary to analyse the Self/Other dialectic as a coherent, yet historically specific, unity that is found at the core of all racisms."

Sammanfattningsvis, om rasism definieras brett och framträder i allehanda sociala, politiska, kulturella eller ekonomiska sammanhang (van Dijk 1993:21) riskerar det att urvattnas. Lösningen kan då vara att antingen "uppfinna" andra begrepp, som Motturi gör, eller istället förnya betydelsen av rasism och rasialisering som Song föreslår och att

därigenom fixera betydelsen av rasism. Denna kan ses som ideologi (Miles & Brown 2003), som elit-diskurs (van Dijk 1993) eller som diskriminerings-apparat (Behtori & Jonsson 2013).

I den statliga utredningen "Främlingsfienden inom oss" skriver Bengt Westerberg (2012:11): "En grundläggande princip i internationella mänskliga rättighetskonventioner liksom i svensk lagstiftning är att alla, utan åtskillnad, ska ha lika rättigheter och möjligheter. Främlingsfientlighet är en omständighet som kan förhindra att Sverige lever upp till den principen." Det är sant. Frågan kvarstår dock var gränsen går mellan främlingsfientlighet och rasism? Frågan blir inte lättare när vi lägger till översättningsproblemet i ekvationen: även om vi kommer på en vettig gränsdragningsprincip *här*, hur vet vi att den också gäller *där*?

Översättningsproblemet

I samband med att det grekiska riket och senare romarriket expanderade är det intressant hur Europa utan att vara i centrum i världen likväl kunde beskrivas som ett sådant av diverse framstående politiska ledare (se vidare Pagden 2002:36). I strävan att konsolidera en gemensam europeisk identitet och att placera Europa som ett epicentrum för en dylik strävan frammanades en syn som frammanade en bild som gav att folket i norr associerades med karaktärsdrag som mod och krigsbenägenhet. Det kalla klimatet hade gjort dem sådana, enligt denna syn. Men de ansågs oreflekterade och kort sagt lite dumma och ociviliserade. Folket i söder (från Asien) var däremot, enligt denna åskådning, smarta, men lata. I mitten befann sig det mediteranska Europa som kunde stoltsera med en folkstam som var både smart och modig. Kort och gott en syn på raser i världen som var anpassade efter en syn på Europa och europeisk identitet där, inte minst, Frankrike var i centrum.

Föreställningar om ursprung skiljer sig åt i tid och fyller således olika politiska syften. Den här

konceptualiseringen kan dels motivera en uppdelning av den rika delen av världen att hjälpa den fattigare delen – att den rikare delen av världen hade en plikt att hjälpa den fattigare delen, och dels motivera varför den "bästa" folkstammen härrör från Medelhavsregionen. Vad vi ska se av denna uppdelning är att folket i norr anses som lite korkade, medan det motsatta gäller för de i syd. Möjligen skulle man kunna hävda att föreställningar om det motsatta förhållandet dominerar idag.

Dylika historiska excersiser har dock begränsad nytta. Så menar exempelvis Michael Banton (2015:82): "To look for the origins of something recognized only in the present is to read the past in the light of later ideas." Det är som att beskylla Isaac Newton för atombomben, eller filosofen Immanuel Kant för uppkomsten av rasbegreppet. Banton menar att varje politisk position har sin egen definition av rasismbegreppet och att detta sin tur reifierar rasism (ibid:92): "This chapter must reach the conclusion that current conceptions of racism have been fashioned to serve political ends".

Bengt Westerberg påpekar (2012:13) att:

[f]rämlingsfientlighet som officiell politik har det funnits inslag av i svensk historia, men än tydligare i Nazityskland, i apartheidpolitikens Sydafrika eller de amerikanska sydstaterna. Även om få svenskar accepterade våldet i Nazityskland fanns också i Sverige ett antisemitiskt bakgrundsbros som på 1930-talet manifesterades i bland annat en mycket restriktiv flyktingpolitik ... Man kan därför inte hävda att främlingsfientlighet är ett fenomen begränsat till extrema grupper.

Det finns en potentiell främlingsfiende inom oss alla. Utredningens utgångspunkt rimmar väl med psykoanalytikern Julia Kristeva (1991) som talade om främlingar för oss själva eller till filosofen Hannah Arendt (1963) som talade om den banala ondskan som förklaring till varför så många människor

passivt kunde understödja Förintelsen. Men det är en sak att prata om Förintelsen, kolonialism eller slavhandel. Frågan kvarstår. Hur ska detta förstås i en svensk kontext? Det är här som vi brottas med ett gigantiskt översättningsproblem.

För att peka på att Sverige och svenskar minns inte var och är så oskyldiga brukar nämnas instiftandet av det av Herman Lundborg ledda rasbiologiska institutet i Uppsala år 1922 eller tvångssteriliseringarna av inte minst representanter från minoritetsbefolkningarna i framväxten av den universella välfärdsstaten (Broberg & Tydén 2005). Vad gäller det tidigare samtyckte en enad riksdagskär till instiftandet av institutet, och i detta kunde anspråk på kulturell renhet, vetenskapliga framsteg och välfärdsreformer förenas (Hagerman 2006). Vid samma tid implementades en lagstiftning på det migrationspolitiska området, som ledde till en begränsning av flödet av nordisk invandring (Persson & Arvidsson 2011:193–197). Sverige var inte längre ett emigrationsland, utan var på väg att bli ett invandringsland. Trots dessa tendenser fick aldrig idéer om rasbiologi fäste i Sverige. Redan på 1930-talet fick institutet i Uppsala lägre anseende (Hagerman 2006:382–83). Nazistpartiet i Sverige hade försvinnande magert stöd, även i jämförelse med de nordiska grannländerna. Efter andra världskrigets slut hade Sverige, som Daniel Poohl & Alex Bengtsson (2012:47) påpekar ”inga krigshjältar att hylla, ingen nationell frigörelse att fira”.

Även om det socialdemokratiska partiet var splittrat i frågan slog det inte in på det antisemitiska spåret. Vad detta lär oss är att diskussionen av antisemitism eller idéer om rasbiologi inte bör översättas hur som helst från ett sammanhang till ett annat. En slutsats är att frågan kräver en hög grad av kontextkänslighet, hänsyn och uppmärksamhet kring det empiriska sammanhang som översättningen sker. Så skriver exempelvis Alana Lentin (2000:93) att: ”A discussion of the contemporary relevance of racism and anti-racism needs to address

the context in which they are played out.” Detta kan vara svårt nog i fallet relationen mellan Tyskland och Sverige under det andra världskriget.

Begreppet rasism lider likaledes av en svår översättningsproblematik. Miles & Brown (2003:78) till exempel: ”[A] concept of racism that is formulated by reference to a single historical example (the United States) and then applied uncritically to another (Britain) has a degree of specificity that seriously limits its analytical scope.” Slutsatsen blir att medvetenhet om översättningsproblematiken är viktig. Resonemanget kan annars lätt bli anakronistiskt, eller så landar vi i konstiga jämförelser med rasismer på skilda platser. Vad resonemanget ovan säger är dock inte att översättningsproblematiken innebär att begreppet rasism måste överges, men att det kräver en hög grad av kontextkänslighet.

I ett förord till en svensk översättning av några av Sara Ahmeds texter påpekar Ulrica Dahl (2011:21–25) att historier om vithet av svarta kvinnor i en helt annan kontext är relevanta även i en svensk kontext. Detta kräver dock, som författaren också betonar med hänvisning till den postkoloniala filosofen Gayatri Chakravorty Spivak (ibid: 25), en viss otrohet mot originalet. Frågan är bara hur mycket ”otrohet” som bör tillåtas för att inte översättningsproblematiken ska bli alltför betungande. Författaren menar att forskningsområdet ”kritiska vithetsstudier” är relevanta även i en svensk kontext. Annars riskerar vi att raljera över att det ju bara är ”deras” historier som gäller och att det alls skulle handla om hur vi gör här.

Rasismbegreppets räckvidd skiljer sig åt mellan olika teoretiker från olika discipliner. Vad jag har visat här är att det också märks skillnader i om översättningen från en kontext till en annan också innebär att våra erfarenheter av rasismens konsekvenser har olika betydelse.

Rasismen utvecklas på olika sätt och betyder olika saker i olika historiska kontexter. George Fredrickson belyser centrala likheter i Tyskland och

USA från den senare delen av 1800-talet mot afrikaner, respektive mot judar (Fredrickson 2005:82): ”Både i USA och Tyskland kom de rashygienska teorierna, som hade uppstått i Storbritannien som ett biologiskt sätt att se på klasskillnader, med tiden att tillämpas på rasindelade och etniska grupper.”

Trots dessa likheter och påföljande förslag om förbud mot äktenskap över rasgränser och tvångsteriliseringar är dock skillnaderna länderna emellan mera tydliga. Fredrickson tar bland annat upp hur de olika ekonomiska och sociala förhållandena gav upphov till olika föreställningar om svarta, respektive om judar. Rasismerna kom därför att tjäna olika politiska syften. Antisemiter hävdade till exempel inte att judarna som grupp var intellektuellt underlägsna, men att de var oförmögna att bli en del av den tyska folksjälén. Amerikanerna ansåg å sin sida att afrikanerna var odugliga på alla viktiga områden. Diskriminering var en logisk konsekvens av rasförtrycket, men den baserades på två diametralt motsatta föreställningar: den ena var en myt om att afroamerikaner var underlägsna den vita folkstammen och icke-progressiva till sin natur, den andra att judarna i Tyskland gjordes till symboler för omfattande och skrämmande förändringar.

Vad den här jämförelsen säger är att skillnader i rasismbegreppets betydelse inte bara skiljer sig åt beroende på vilken akademisk disciplin man fokuserar på, utan också beroende på vilken plats som avses. Om judarna ansågs för moderna i Tyskland ansågs samtidigt afroamerikanerna vara för omödana i USA (ibid:90) under samma period.

Studiens andra dimension, som jag ska redogöra för nedan, handlar om rasismbegreppets fokus: finns det överhuvudtaget rasistiska individer eller ska vi istället utgå från mer eller mindre rasistiska strukturer?

Rasismbegreppets fokus: individ och/eller samhälle

Studiens andra dimension avser relationen mellan individ och samhälle. Är fokus på individen, det vill säga vem som är rasist och vad som är ett rasistiskt beteende, eller på rasism som dominerande tankestruktur? Det senare hänger historiskt samman med samhällets moderniseringsprocesser, som nationalstatsformationer eller demokratiseringsprocesser. Är rasismen en särskild ideologi (Miles & Brown 2003:17) eller en samtida diskrimineringsapparat (Behtoui & Jonsson 2013)? Eller kanske både och? Oavsett vilket är svaret på vem som är rasist en fråga som är utanför individens räckvidd.

Sverige ser idag inte ut som för 50 år sedan, påtalar Sayaka Osanami-Törngren (2013). Det är viktigt att uppmärksamma att verkligheten avviker från vad som var fallet för femtio år sedan, i vårt fall eftersom rasbegreppets betydelse ser annorlunda ut idag jämfört med tidigare. Rasbegreppets signifikans ser olika ut, både utifrån vår teoretiska förståelse av begreppet och våra praktiska erfarenheter.

Även om vetenskapen har kommit fram till att det inte finns några raser är det likväl fallet att det i praktiken sker en uppdelning (Banton 2015). Lösningen är inte att nöja sig med att slå fast att skillnaderna är socialt konstruerade eller att det inte finns några färgskillnader. Det skulle vara att se verkligheten från ett skenbart universellt perspektiv och att vi alla skulle vara färgblinda (ibid.).

Michael Banton inleder sin redogörelse av rasismbegreppet med en paradox. På samma gång som forskarsamfundet länge har gått ifrån idén att det skulle finnas ”raser” använder vi rasmässiga kriterier i statistiska sammanhang, till exempel på flygplatser eller i opinionsundersökningar. Hur ska då denna paradox lösas? Michael Banton erbjuder ett svar (2015:157):

The paradox can be resolved by recognizing the distinction between practical and theoretical

knowledge. Practical knowledge called for the continued collection of data on socio-economic differences. Theoretical knowledge demanded the more careful identification of the objects of study.

Så istället för att fokusera på vad ras och rasism egentligen är så är det, om vi ska förstå Banton rätt, möda värt att fokusera på rasismens konsekvenser, rasismens rasifiering. Om rasismens konsekvenser märks i vår omkringliggande verklighet är det kanske mindre förvånande att detta får konsekvenser för enskilda individer, deras beteende och vad de säger. Frågan kvarstår dock, går det att tala om en rasistisk struktur utan rasistiska individer? Vad bör forskningen rikta in sig på? Som vi ska se nedan ger olika skolbildningar inom rasismforskningen delvis olika svar på den frågan. Innan jag tar steget ut och redogör för det, låt oss titta lite närmare på samexistensen mellan ras och nation för att etablera en djupare förståelse för de processer som utgör den struktur vi utgår från när vi diskuterar rasismbegreppet.

Ras och nation

Framväxten av nationalstaten, baserat på idén att världen kan delas upp i olika nationer, initierade "vi"- och "dem"-relationer som visar att de analytiska begreppen rasism och nationalism hänger samman (Miles & Brown 2003:142). Rasism används för att göra denna uppdelning möjlig, att tillskriva ett visst folk särskilda karaktärsdrag gör att folk och nation kan sammanfogas i en gemensam stat.¹ I sin belysning av samexistensen mellan nationalism, rasism och även med det kapitalistiska produktions sättet anknyter författaren till den kände nationalismforskaren Benedict Anderson (ibid:145). Tekniska landvinningar i den moderna eran, som exempelvis boktryckarkonsten, gjorde att

världen lättare kunde delas upp i nationer. Rasism användes som sorteringsinstrument för att klargöra vilka folk som hörde till vilka nationer. Så om det på 1900-talet handlade om att etablera föreställda folkgemenskaper, så är vi på 2000-talet fokuserade på att bekräfta dessa. Kapitalets globala utbredning blir i sammanhanget viktigt att ta hänsyn till, menar författarna.

Samexistensen mellan rasism och nationalism har flera empiriska exempel.

Till exempel var den ofta återopade brittiske rasisten Enoch Powell lika mycket nationalist som rasist. På samma sätt som han värnade om den vita rasen bevakade Powell skillnader mellan England, Irland och folk från de brittiska kolonierna. Ett annat exempel där nationalism och rasism samexisterade är från Australien där hudfärg hade en avgörande betydelse för framväxten av den Australiensiska nationen, den så kallade "white Australian policy" (ibid:154). Sexism är också intimt sammankopplat med denna ekvation (ibid:157). Kolonisering är i huvudsak ett utåtriktat projekt i betydelsen "maskulint", medan kvinnorna var hemma för att föda barn och att uppfostra nationens nya medlemmar. I denna förståelse kan man säga att kvinnorna reproducerade nationen (ibid:160–61).

Idag förlorar nationalstaten mark, neråt till regionala och lokala sammanslutningar och uppåt till transnationella flöden och överstatliga politiska gemenskaper och globala flöden. Samtidigt växer nationalismen.² Etniska politiska grupper har övertagit rollen från nationalstaten för att skilja mellan vänner och fiender.

Michael Banton (2015: 106) lyfter fram en vanlig skillnad i litteraturen mellan "civil" god nationalism och ond etnisk nationalism. Den senare (ibid) "was presented as undemocratic and irrational, civic nationalism as rational and democratic" (se till exempel Brubaker 2002). Banton menar att den

1 Ole Wæver (2002) utgår just från relation mellan stat, nation och folk i sitt analytiska ramverk, i sitt så kallade "layered discursive framework" för att analysera EU-debatten i de nordiska länderna och som undertecknad har använt sig av i sin analys av likheter och skillnader mellan Sverigedemokraterna, Dansk Folkeparti och det norska Fremskrittspartiet i skandinavisk politik (Hellström 2016).

2 Inte minst har den brittiska folkomröstningen om utträdet från EU i juni 2016 aktualiserat denna diskussion.

här uppdelningen har en lång historia i det västerländska tänkandet. Redan sociologen Max Weber talade om "ethnic communities" och laborerade med framväxten av etniska gemenskaper, som antingen *Gemeinschaft* eller *Gesellschaft*.³

Vad samexistensen mellan ras och nation, mellan rasism och nationalism ger är att utvecklingen av rasbegreppet har skett i harmoni med utvecklingen av de västerländska nationalstaterna.

En vanlig förklaring till att förstå rasismen i USA är att den vite mannen efter slaveriets avskaffande ville behålla sina rasmässiga privilegier. Oavsett om det stämmer eller inte säger det oss att vår förståelse av uttryck för rasism idag är sammankopplat med hur rasismen praktiserades historiskt. I vår förståelse av den omkringliggande strukturen har nationen en särskild plats, men också rent generellt går det en linje mellan slaveriets och kolonialismens uppkomst och diskussioner om diskriminering och främlingsfientlighet idag, som Teun van Dijk (2003:47) säger: "Racism is here defined as a property of ethnic group dominance and is identified as the historically rooted dominance of whites (Europeans) over Others. It involves both shared social cognitions (prejudice), as well as social practices (discrimination) ...".

Sammanfattningsvis anger den täta fusionen mellan ras och nation också att begreppen har en gemensam historia; att förstå framväxten av den moderna nationalstaten är intimt sammankopplat med rasbegreppets utveckling. Att studera detta nära samband innebär ett fokus på samhälleliga strukturer, snarare än på (bara) aktörer.

---

3 Dessa begrepp är myntade av den tyske sociologen Fernando Tönnies (1855–1936) och var riktade som kritik mot den framväxande individualismen. Medan *Gemeinschaft* avser samhällen som baseras på personliga och familjära band kännetecknas *Gesellschaft* av mänskliga kollektiv, baserade på arbetsdelning, anpassade efter industrialisering och modernitet. Ledordet för det förstnämnda kan sägas vara gemenskap och för det sistnämnda individualism.

Rasism

Biologisk rasism

När den svenske naturforskaren Carl von Linné på 1700-talet utarbetade sitt klassifikations-system för den botaniska världen använde han inte begreppet "ras" för att sortera in olika grupper av människor i sitt schema (Banton 2015:13).⁴ Det gjorde inte heller evolutionsteorins skapare, Charles Darwin, ett drygt sekel senare (ibid:16). Klassifikation var viktigt för dessa herrar, men det var aldrig något mål i sig utan ett medel för att klassificera arter eller utveckla utvecklingsteorier. Därmed inte sagt att andra forskare som verkade i närliggande miljöer också kunde utnyttja forskningens resultat för att uppnå andra politiska syften. Uppfattningen att ras-tillhörighet kunde kopplas till evolutionsprocessen och tillvarons kamp var exempelvis framträdande i den skolbildning som har kommit att kallas för "socialdarwinism", exempelvis idén om att det fanns mätbara skillnader mellan skallens mått och intelligens (Miles & Brown 2003:42).

Visst fanns det på 1800-talet gott om vetenskapsmän som trodde på att det fanns biologiska skillnader mellan raser och också kopplingar mellan fenotyp och miljö, som till exempel Hartog Boas och Arthur de Gobineau. Den forskningen gjorde onekligen stor skada och fick praktiska konsekvenser, till exempel i kombination med mått av IQ (ibid). Men viktigt att komma ihåg är att uppdelningen av människotyper i raser var i den biologiska forskningen, redan tidigt på 1900-talet, omstridd och slutligen falsifierad.⁵

4 Den mest inflytelserika rasklassifikationen som skapades under upplysningstiden utarbetades av Johann Friedrich Blumenbach (se vidare Fredrickson 2005:57–8).

5 Processen att reducera betydelsen av ras som ett vetenskapligt begrepp eliminerades till exempel fullständigt av matematikern R. A. Fisher redan på 1920-talet (se vidare Banton 2015: 17).

Rasbegreppets födelse brukar dateras till 1500-talets mitt (Behtoui & Jonsson 2013:170)⁶ och det var sällan som människor använde termen i vardagen. Banton skriver exempelvis (2013:32) att "The author of a very substantial study of American attitudes towards the Negro between 1550 and 1812 refers at times to 'the races', but it is important to remember that during this period it was unusual for the people themselves to employ the idiom of race in ordinary speech or writing". George Fredrickson (2005:17) beskriver dock att både kristna och muslimer på 1500- och 1600-talen förknippade folk från söder om Sahara som slavar och använde ett rasistiskt språkbruk för att legitimera denna uppdelning. Den här föreställningen gick tillbaka till en läsning av Första mosebok där Noas söner befolkade olika delar av världen. Den svarta folkstammen sågs som ättlingar till Ham, en av Noas söner och kunde därmed förbli slavar i den vite mannens ägo även efter att de hade kristnats (ibid:48). Det dröjde dock ännu en tid innan hudfärgsrasismen vann genomslag som en fullständig och genomtänkt ideologi baserad på vit överhöghet.

Bibeln var för många vita det bästa argumentet för slaveri. Efter inbördeskriget i USA handlade rädslan för "de svarta" mycket om en rädsla för ökad konkurrens på arbetsmarknaden (ibid:35). Rasism tenderar att klumpa samman människor med samma biologiska särdrag och tilldela dem specifika karaktärsdrag (Behtoui & Jonsson 2013:170), till exempel att översexualitet knyts till bestämda biologiska grupper.

6 George Fredrickson (2005:19) daterar dock rasismbegreppets uppkomst till 1300- eller 1400-talet, även om han liksom Behtoui & Jonsson också betonat att begreppet är en alltigenom västerländsk produkt och att det från början motiverades med religiösa snarare än med vetenskapliga termer. Användningen av rasbegreppet som grundläggande människotyper blev dock inte använt förrän på 1700-talet (Fredrickson 2005:54).

Stefan Jonsson (2004) poängterar att rasism inte är den naturliga konsekvenser av människans psykologi, att det är ”naturligt att ha fördomar och hysa främlingsfientliga attityder gentemot de som inte ser ut som vi gör eller avviker i sitt beteende från våra normer”. Det följer inte att, menar han, rasism därigenom blir naturligt, en intrinsikal egenskap hos människan. I ett lärobokskapitel om rasismbegreppet (Bethoui & Jonsson 2013) utvecklas detta resonemang, och författarna slår fast att det är rasismen som konstruerar raser och inte omvänt. I behovet att bekämpa och i förlängningen eliminera obekväma grupper av människor ledde till att rasbegreppet användes i politiska sammanhang för att totalt förrinta motståndare både inom och utanför territoriella gränser. Den rådande samhällsordningen har genom historien, från 1500-talet och framåt, format de föreställningsramar vi utgår från när vi fattar våra beslut och formar vårt beteende. Kort sagt, det går inte att förstå samtida *rasifierings*processer utan att beakta insikter om de kulturella hierarkier som historiskt har format oss, som jag tidigare har påpekat.

Enligt Behtoui & Jonsson (ibid:173) består ras-tänkandet och rasismen av tre faktorer: kolonisering, framväxten av den moderna staten och utveckling av vetenskap. Att studera västerlandets historia är att studera hur dessa tre faktorer samexisterar.

Utifrån den kristna läran med exempelvis tankar om blodets renhet (*limpieza de sangre*) i medeltidens Portugal debatterades exempelvis om de koloniserade subjekten var determinerade till att vara kannibaler och monster av sin natur, eller om de tvärtom genom koloniseringens fostrande verkan kunde omvändas till att bli civiliserade varelser och därigenom omvändas till kristendomens läror och anpassas efter nationalstaten som norm. Enligt *naturalismen* är den svarte av naturen underlägsen medan det enligt *historicismen* är möjligt att förändra, civilisera den svarte (se vidare Hervik 2011; Osanami Törngren 2013).

Med vetenskapliga framsteg från 1700-talet och framåt kunde människan kategorisera naturen, och med hjälp av en vetenskaplig fernissa kunde således rasismen vetenskapligt legitimeras. Med upplysningen, påpekar Hervik, blev vetenskapen besatt av indelningen av raser. Innan dess fanns inte samma koppling mellan ras och nation. George Fredrickson (2005:57) skriver: ”Upplysningens vetenskapliga tänkesätt var en förutsättning för framväxten av en modern rasism baserad på en fysisk typologi.”

Antropetri handlar om att mäta skallar och dylikt. Den var behjälplig för att till exempel legitimera uppdelningen mellan olika raser medelst skallmätning etc. Med evolutionsteorin kunde rasismen knyts till naturvetenskapliga landvinningar och uppdelningen mellan raser kunde med rasismen som dominerande doktrin användas för att motivera vetenskapliga framsteg och vice versa (ibid:176; se också ovan): ”Mellan rasism, kunskapsproduktion och samhällsadministration finns nämligen ett starkt samband.”

Associationer väcks till den franske sociologen Michel Foucault och dennes idéer om biopolitik, det vill säga hur den framväxande byråkrati möjliggjorde klassificeringen av människor efter rastyp (ibid:175). Med vetenskapens hjälp kunde således tidigare religiösa skillnader mellan raser utvecklas till tidlösa biologiska enheter. Enligt läroboksförfattarna skedde det efter två axlar, dels antisemitismens och islamofobins axel, dels hudfärgsrasismen och vit överhöghet med sitt ursprung i slavhandeln och efterföljare i apartheidregimens Sydafrika eller i rassegregationens amerikanska söder (jfr. Fredrickson 2005:15–7).

Avrundning

Sammanfattningsvis, att kategorisera människor efter raser blev ovetenskapligt redan före Hitlers maktovertagande i Tyskland 1933, men det har ändå haft effekter på rasifieringsprocesser som märks även i våra dagar. Rasismbegreppet utifrån biologisk

rasism är onekligen mycket smalt. Om det var få förr som bekände sig till denna lära så är det ännu färre idag. Ändå är det vanligt att termen rasism också idag kopplas till just biologisk rasism. Med hänvisning till den här formen av rasism kan rasis-tiska yttranden legitimeras som icke-rasistiska, inte sällan utifrån devisen: ”Jag är inte rasist, men...”.

I relation till fokus, individ eller struktur är den biologiska rasismen i dagligt tal anpassad till individen och då till ett fåtal extremister. I relation till struktur kan vi se hur den biologiska rasismen historiskt har haft tätt samröre med framväxten av nationalstatens tillblivelse, med vetenskapliga landvinningar och i rättfärdigande av den europeiska kolonialismen. För att förstå konsekvenser idag fordras dock komplettering av andra skolbildningar, som vi snart ska se. Att förstå rasism som biologisk rasism hänger intimt samman med att koppla rasismbegreppet till företelser så långt ifrån sig själv som möjligt (jfr. rapportens inledning).

Neo-rasism

I samband med att ras har förlorat tolkningsföreträde, åtminstone efter andra världskrigets slut, är det många som ställer sig frågan om inte begrepp som kulturskillnader eller skillnader mellan etniska grupper har övertagit rollen som sorteringsinstrument från begreppet ras. Är det korrekt att tala om en ny rasism, frågar exempelvis Étienne Balibar (2003:21) och konkluderar att: ”The new racism is a racism of the era of ‘decolonization’, of the reversal of population movements between the old colonies and the old metropolies, and the division of humanity within a single political space ... [it] fits into a framework of ‘racism without races’”.

Invandrare från ”andra” kulturer, och framväxten av en så kallad differentialistisk rasism (se nedan) är symptomatisk för en sådan utveckling. För visst är det så att (ibid:22) ”culture can also function like a nature, and it can in particular function as a way

of locking individuals and groups a priori into a genealogy.” Enligt Balibar (ibid:23) har rasismen alltid existerat och dess prototyp är antisemitismen. Den differentialistiska rasismen är en generaliserad antisemitism, enligt honom. Sammanfattningsvis har uppfattningen om biologiska skillnader haft och har en kraftig bäring på det västerländska tänkandet, även om det nu uttrycks i kulturella skillnader (ibid:26): ”[W]e see how the *return of the biological theme* is permitted and with it the elaboration of new variants of the biological ‘myth’ within the framework of a cultural racism.”

När ”gamla” former av rasism som Förintelsen och biologisk rasism har tappat i popularitet har istället diskursiva artikuleringar av rasism, som undviker just direkta biologiska anspelningar, blivit viktiga. Enligt Song (2014:114) kopplas rasism numera till kultur, etnicitet och religion samt omvänd rasism.

Den nya rasismen kallas också för kulturrasism. Gemensamt för de många inriktningar som apostroferar den nya rasismen är att de hänvisar till en essentialistisk bestämning av kulturbegreppet, att vissa människor är på ett visst sätt och detta är givet en viss kultur, som Fredrickson (2005:20) beskriver: ”Men kultur kan förtingligas och essentialiseras till den grad att begreppet blir den funktionella motsvarigheten till ras.” En inspirationskälla för en essentialistisk beskrivning av kulturer och att kulturskillnader är oöverstigliga är den tyske filosofen Johann Gottfried von Herder, som förordade en tro på en rad oförenliga kulturella entiteter som motpol mot 1700-talets idé om en universell mänsklig natur (se vidare ibid:69). Hans ovilja att koppla samman kulturell olikhet med underlägsenhet delades inte av de romantiska nationalister som följde efter honom, och i Tyskland efter Napoleonkrigen ställdes själen mot den andefattiga rationalism som förknippades med upplysningstiden och Frankrike som land (ibid).⁷

7 Även i samtida nationalismforskning och diskussion om medbor-

Lentin (2000) uppmärksammar hur detta synsätt paradoxalt nog används i antirasistiska grupperingar och den holländske diskursanalytikern. Teun van Dijk (1993:8) påpekar att samhällets eliter väljer en definition av rasism som bekvämt nog utesluter dem som en del av problemet: "... their denial of racism presupposes a definition of racism that conveniently excludes them as part of the problem". På detta sätt kan elitaktörer exempelvis vara antirasistiska, teoretiskt i relation till den biologiska rasismen och praktiskt till exempel i försvar av den judiska minoriteten, samtidigt som de använder sig av allehanda islamofobiska yttringar.

Oavsett vilket beskrivs skillnaden mellan människor, enligt den nya rasismen, snarare i termer av kultur än av ras. Däremot innebär en essentialistisk kultursyn att kulturella gränser därmed inte kan korsas och att kulturer inte ska blandas, vilket innebär att kulturrasismen liknar den biologiska rasismen, som den samtidigt kan ta avstånd ifrån.

Alexander Motturi skriver (2007:19): "Kultur har sålunda kommit att bli en markör som inte bara är tillåten utan också politiskt gångbar i produktionen av skillnader mellan människor". Han gör härvidlag bland annat hänvisningar till Enoch Powells "Rivers of Blood"-tal (ibid:29), enligt vilket till exempel en västindier inte blir engelsk bara för att hen är född i England. Samma logik gällande invandring till Sverige. Man blir inte svensk bara för att man är född här.⁸ Behtoui & Jonsson (2013:179–81) påpekar att uppdelningen mellan raser, mellan över- och underordning, gäller då som nu och begreppet nyrasism tar just fasta på hur den här uppdelningen sker idag, mellan infödd och invandrare. "Denna

---

garskap kopplas den tyska nationalismen till etnisk partikularism och den franska nationalismen till civil universalism (Brubaker 1992).

8 I en svensk kontext kom detta fram på den av riksdagsledamot Kent Ekeröths mobilinspelning av SD-topparnas krognattsäventyr (den så kallade järnrörsskandalen, vilken kom till offentlighetens kännedom i samband med Expressens publicering av densamma, och inte minst det fräna meningsutbytet mellan Erik Almqvist (SD) och komikern Soran Ismail (se vidare Baas 2014: 128–30) som drabbade Sverigedemokraterna i valrörelsen 2014, men som likväl inte renderade i förlorat opinionsstöd för partiet.

nyrasism tar för givet att varje kultur är ett eget universum, och att varje individ hör hemma i någon, men aldrig *några*, av kulturerna."

Peter Hervik (2011:33) tar fasta på hur den nyrasistiska retoriken har förändrats från ras till kulturskillnader, men att uppdelningen av grupper av människor i över- och underordning består: "[N]eoracism has been evoked for a new but closely related social construction in which human differences are described using the terms "culture", "ethnicity" and "difference" instead of "race" for similar, almost invariable traits."

Herviks resonemang påminner om vad vi tidigare har stött på i samband med det skillnadstänkande som Motturi lyfter fram som en överordnad princip. Genom att prata i termer av kultur istället för ras kan samtida vetenskapsmän och politiker använda sig av en positiv självpresentation (se Van Dijk 1993) och förneka sitt rasistiska tankegod och rasistiska förslag.

Hervik (2011) pratar i sammanhanget om "the annoying difference", att skillnader mellan kulturer ses med samma misstänksamhet som tidigare skillnader mellan raser. På samma sätt som många idag kanske markerar avstånd mot gamla tiders etniska nationalism och samtidigt enas kring gemensamma finare "civila" normer spelar kulturskillnader idag samma roll som rasskillnader. Det är "finare" att markera skillnader i termer av kultur, än ras. Likväl, uppdelningen baseras på en liknande essentialistisk kultursyn.

Detta samband mellan nynationalism och nyrasism lyfter Marcus Banks & Andrew Gingrich (2006:17) fram i en antologi om just nynationalism: "Today's neo-nationalism in Europe cannot therefore be seriously understood in terms of any 'comeback' by Franco, Mussolini or Hitler ..." Ny-nationalismen är en beteckning som de använder sig av för att beskriva en enande länk för disparata rörelser efter kalla krigets slut som i respons till globaliseringen företräder täta band mellan nation

och folk framför kulturell mångfald (se även Hellström 2016).

Så vi ser här ett mycket bredare fokusområde, jämfört med vad jag tidigare har tagit upp i samband med biologisk rasism. Just därför är det kanske inte så konstigt att detta perspektiv ”bär på våra avgränsningsproblem” (Mattsson & Lindberg 2004:11). Det är helt enkelt inte uppenbart vad som är skillnaden mellan exempelvis svenskars historiskt negativa behandling av samer som minoritetsbefolkning och vitas syn på svarta i USA. Attityder till ursprungsbefolkningar och relationen till olika minoritetsgrupper i samhället är helt enkelt två olika ting. Om rasism blir en synonym till gruppessentialisering ser vi hur begreppet riskerar att betyda det mesta (Song 2014; Lentin 2000), men om begreppet ”bara” avser biologiska och hierarkiska skillnader mellan människor riskerar det samtidigt att betyda för lite.

Begreppet rasialisering används av Balibar och Wallerstein (1991) just för att visa på hur diskriminering av grupper eller individer motiveras med hänvisning till rasmässiga (biologiska och/eller kulturella) skillnader mellan grupper och individer. Den nya kulturrasismen är på så vis inte det minsta verkningslös och är tvärtom väsentlig att uppmärksamma, föreslår exempelvis Alana Lentin (2000:93):

Closer attention should be paid to contemporary discourses that propose the advent of a ”new”, ”culturalist” or ”second degree” racism in light of the extent to which these arguments posit an antagonistic relationship between postwar racism and an anti-racism described as facilitating the former’s increasing acceptability.

Ett sätt att beskriva nyrasism som en kulturrasism är att anknyta till begreppet differentialisk rasism, innebörden av vilken jag ska diskutera nedan.

Differentialistisk rasism

Vad Pierre-André Taguieff i en artikel från 1990 benämnde differentiell rasism är oftast snarlikt det som vi idag kallar för kulturrasism. Differentiell rasism, menar han, utgår från rätten att vara annorlunda och är sammankopplad med den ideologiska nyorienteringen av den franska högern som skedde i samband med Front Nationals framfart efter de Gaulles fall [la nouvelle droite]. Den innebär, menar han, en uppgörelse med den franska universalismen och anammar istället en partikulär vision. Senegalesen får gärna vara senegalisk, men inte i Frankrike. Den nya högerns retorik ser socialismen som källan till totalitarism och vänder sig mot italiensk fascism och tysk nationalsocialism.

Den differentiella rasismen innebar en injicering och en självförtroendeboost för den nya högern i Frankrike. I tabellen nedan (tabell 1) klagör jag innebörden av differentiell rasism som ideologi, enligt Taguieff.

Taguieff (1990:115) sammanfattar nyhögerns politiska budskap:

The French Right’s political ideal during the first half of the 1980s can be summarized as follows: It was a stranger to fascism and could thus present itself as anti-fascist; it is against all forms of racism, without any bad conscience or self-hate; it is a defender of freedoms against the totalitarian temptation; it is modern, in the sense of progress; it is realistic; it is deeply rooted in a history and a collective memory... After a long period of Purgatory, during which it could only appear by wearing a mask of shame, the Right returned to the public stage under its own name.

Sammanfattningsvis vilar nyhögerns retorik på att människor, utan att vara hierarkiskt åtskilda, är essentiellt olika varandra och äger därför absolut rätt till olika platser [nationer], vad Paul Taggart (2000) benämner som ”heartland”. Jens Rydgren

(2005) beskriver den franska nya högerens omorientering som ett utslag av etnopluralism, vilket innebär att kulturer inte är nödvändigtvis är rangordnade men att de är olika varandra och knutna till partikulära platser. Den differentiella rasismen innebär ett försvar av kulturella identiteter som fasta och kulturellt givna. Företrädare för vissa antirasistiska grupperingar kan göras till företrädare för dylika grupperingar och därmed vara skyldiga till kulturell rasism, även om man vänder sig mot biologisk rasism. Det värsta som kan hända, enligt den differentiella rasismens logik, är att kulturer blandas. Den förra ledaren för Front National, Jean-Marie Le Pen (citerad i Taguieff 1990:119) sade till exempel att: "I love North Africans, but their place is in the Maghreb". Budskapet är att "de" kan inte bli som "vi". Differentiell rasism har tätt samröre med den nationella chauvinismen, slutligen. Taguieff (1990:122) menar: "If the differentialist argument has once again found a welcoming structure within xenophobic nationalism, that is because nationalism and differentialism are coextensive and participate in a dialectic of chauvinism. Right-wing nationalism implies, first of all, 'the duty of peoples to remain themselves.'"

Tabell 1. Differentiell rasism som ideologi

Positiv uppmärksamhet av kulturell modernitet och social modernisering
Reell, verklighetsnära- till skillnad från utopisk, messianistisk verklighetssyn
Positiv uppmärksamhet av "rötter"
Skydd av individen mot statlig intervention
Krav på att staten ska garantera säkerhet (dock inte intervenser i människors privatliv, som vi såg innan),
Den nationella kroppen som ideal (mot överstatlig samverkan)

Källa: Taguieff 1990.

Elitrasism

Kulturrasism finns representerat hos enskilda individers yttranden, men framförallt i hela samhället. Teun van Dijk (1993:162) visar exempelvis hur fantasier om den ädle vilden är ett sätt för samhällets eliter att utgå från att den huvudsakliga skillnaden mellan olika grupper handlar om kultur och inte om ras:

Although the notion of racial supremacy was increasingly found to be old-fashioned, more subtle forms of ideology found their way into political, social, and scholarly discourse. Apparently more neutral, the key notions became that of culture and cultural difference, suggesting a more historical (while potentially changing and changeable) and a more egalitarian concept of ethnic relations. Race was thus replaced by ethnicity; racial differences by cultural differences.

De nya rasisterna, om vi ska lyssna på van Dijk, tillhör mainstream och är inga extrema avarter i samhällets utkant. Van Dijk går igenom typiska sociologiböcker för att bevisa sin tes och studerar också läromedel i grundskolan. Gällande de sistnämnda konkluderar han (1993:204): "[N]ot only are minority groups and their members often represented in negative terms, but the white majority is also usually described in either neutral or positive terms."

Han visar hur skolans läromedel och universitetets textböcker reproducerar populära hållningar om att diskriminering tillhör det förflutna, att kvotering överdriver "de svartas" underlägsenhet och att de svarta själva kan beskyllas för de problem som drabbar dem och statistik om att de är underställda vita på bostads- och arbetsmarknaden är deras eget fel eller är på grund av att deras fäder i högre utsträckning har lämnat dem. Kort sagt, det här är ett paradexempel på vad som på forskarspråk kallas för "blaming the victim" (Reisigl & Wodak 2001). Sammantaget sprids en bild av att rasism hände då

och där borta och aldrig här och nu (van Dijk 1993). Detta betyder att lärare med en antirasistisk, eller i alla fall en pluralistisk, agenda antinget har valet att totalt ignorera textböckerna eller att använda dem som varnande exempel (van Dijk 1993).

Till sist tar Van Dijk även upp mediernas makt i sammanhanget (ibid:243): "In sum, we assume that the media play a central role in the reproduction of racism, both because of their relation to other elite institutions and because of their structural influence in shaping and changing the social mind." Bo Petersson (2006) visar just på hur medierna förstärker redan befintliga kategoriseringsmönster, snarare än att de framförallt skulle skapa nya.

I sin genomgång av elitrasism trycker van Dijk hårt på kopplingen mellan positiv självbild och negativa representationer av "de andra". Genom att framställa sig själv som god, tolerant och anti-rasistisk kan negativa representationer av de andra rättfärdigas. Vi känner det sedan tidigare i det kända mantrat "jag är inte rasist, men ...". Bilden vi har och förmedlar av "de andra" är sammankopplad med bilden vi har av oss själva. Om vi till exempel utmålar muslimer som intoleranta kan antimuslimska åsikter anses antirasistiska och aktörer utmåla sig själva som antirasister, även om de utifrån denna reproducerar rasistiska stereotyper (jmf. Poohl & Bengtsson 2012:40). Även Miles & Brown (2003) poängterar detta. Kulturrasism är en del av allas vår vardag och påminner om det täta samröret mellan bilden av oss själva med hur vi representerar "de andra".

Den nya rasismen är ganska gammal

Den nya kulturella rasismen är inte blott ett retoriskt redskap använt av den nya högern, som vi tidigare har uppmärksammat (ibid; jfr. Rydgren 2005), utan också en mer generell bakgrund till att motivera assimilering av nya invandrare och minoritetsgrupper till majoritetskulturen. Kort sagt, den nya rasismen frodas i mainstreamkulturen snarare

än att den skulle vara en extrem avart och tillhöra historiens sophög. Med begreppet kulturell rasism har vi fått en ökad förståelse för hur rasism är ett nutida fenomen snarare än någonting som bara existerade då och där.

Fast begreppet kulturell rasism riskerar att ignorera det faktum att rasism inte blott är ett historiskt minne, påminner Lentin (2000) oss om. Colin Wayne Leach (2005:232) har som utgångspunkt: "I also show that there is nothing new about formal expressions that criticize cultural difference or deny societal discrimination. Thus, there is greater historical continuity in racism than the notion of a 'new racism' allows." Kort sagt, den nya rasismen riskerar att förringa rasismens långa historia i det västerländska tänkandet och dess skadeverkningar i våra samhällen.

Det är viktigt att inte överdriva diskrepansen mellan den "nya" rasismen och dess historiska föregångare, menar Leach. Den nya rasismen riskerar att osynliggöra element av den "gamla" rasismen. Det är inget nytt med formella uttryck för kulturella skillnader, utan en genomgående egenskap i framväxten av moderna samhällen som ändock värderar samhällelig jämlikhet (Leach 2005:434) och Leach varnar också för att den nya rasismen riskerar att få oss att glömma att den ursprungliga rasismen sällan var helt öppen och förfäktad av alla (ibid:435). I sitt lärobakskapitel om rasismbegreppet (Behtoui & Jonsson 2013:184) får vi återigen en påminnelse om att inte betrakta den nya rasismen som alltigenom ny och väsensskild från den gamla: "Men om vi betraktar rasistiska handlingar som uttryck för avvikande och onormala reducerar vi rasismen till kvarlevande arkaiska och primitiva tankesätt som saknar plats i det liberala och civiliserade samhället."

Leach (2005:438) kontaterar att den ursprungliga rasismen och tron på rasmässig hierarki inte heller är helt utdöd idag:

Thus, in contrast to what is suggested by the notion of a "new racism" that avoids the formal expression of racial inferiority, in 1994 Walker found 27% of a sample of white Australians to explicitly agree with the statement One reason why the white and black races can never merge is that the white culture is so much more advanced.

Föreställningen att alltfler samhällen formellt har uppnått rasmässig jämlikhet och alltjämt ökad mångfald riskerar samtidigt att bortse från förekomsten av rasmässig diskriminering (ibid:442).

Bekämpa kulturrasism

Till sist, hur ska kulturell rasism bekämpas? För Lentin handlar det om inget mindre än att utmana vårt sätt att tänka, eller snarare de kognitiva processer som styr vårt tänkande och vår förståelse av oss själva och de andra (ibid:98): "Challenging racism thus means changing a way of thinking which has become essential to the view of our western selves, created in the tradition of modern European Enlightenment philosophy and pervasive of daily thought and behaviour."

I sin enmansutredning föreslår Bengt Westerberg (2012:15) ökade utbildningsåtgärder om just kulturbegreppet:

Men hur man än definierar kultur måste också konstateras att den ständigt utvecklas. Det gäller den fysiska kulturmiljön men också värderingarna. Många värderingar som i Sverige under de senaste årtiondena har manifesterats i politiska beslut, såsom individuell beskattning, föräldraförskäring med pappamånader, rätt till abort, förbud mot barnaga, rätt för homosexuella att ingå äktenskap och rätt för asylsökande med skyddsbehov att få uppehållstillstånd, var otänkbara bara några årtionden tidigare. I dag uppfattas de av många som "typiskt svenska". Selektiv glömska är en viktig ingrediens i byggandet av självbilden.

Medan Westerberg gärna återvänder till FN:s ord om kulturell mångfald som en vettig måttstock för dylika utbildningsinsatser, påminner Motturi (2007) oss om att föreställningar av kulturell mångfald riskerar att spilla över till biologisk mångfald.

Åvgründning

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att nyrasismen har en betydligt bredare räckvidd i förståelsen av rasismbegreppet än vad exempelvis "biologisk rasism" har. Fördelen är att tanketraditionen visar att exempelvis kulturbegreppet fyller en liknande funktion som rasbegreppet. Det är en viktig lärdom för att vidga förståelsen av vad rasism är. Nackdelen är att hänvisningar till rasism riskerar att täcka in alla möjliga former av gruppessentialism, från nyhögers politiska retorik till mainstreamkulturen eller som hos Teun van Dijk (1993) där den finns representerad hos allehanda samhälleliga eliter. Kort sagt, det blir problematiskt att avgöra vad som är rasism och vad som inte är det. Vi kan också konstatera att begreppet neo-rasism både åsyftar samhällets utveckling och enskildas utsagor.

Postkolonial rasism

Postkolonial rasism åsyftar den rasism som framträder i kolonialismens kölvatten. Begreppet "whiteness" är flitigt förekommande i denna tradition. Enligt Katarina Mattsson & Ingemar Lindberg (2003) innebär begreppet vithet (whiteness) två saker. För det första är det ett sätt att beskriva en specifik maktstruktur. För det andra åsyftas hur begreppet har en betydande del i identitetsformationer. Vi är inte färgblinda och användningen av begreppet vithet (whiteness) är en påminnelse om att vi inte är det (Osanami Törngren 2013). Frågan om blandäktenskap (Irastorza et. al 2016) är ett exempel på att så inte är fallet, att blandäktenskap visar att även barnen påverkas av just allmänna föreställningar om färgskillnader.

Richard Dyer (1997) skrev att andra människor är färgade och att "vi" därmed "bara" är vita. I sin bok illustrerar han med kulturella representationer av hur vithet har framställts, till exempel i film. Att färgsätta vithet är angeläget det som kallas för kritiska vithetsstudier. (Dahl i Ahmed 2011:30). I sitt förord till översättningen av Sara Ahmeds texter till svenska skriver Ulrica Dahl (ibid:18): "En utgångspunkt för mig, som för Ahmed, är att vår samtid och de kroppar som bebor denna plats präglas av postkoloniala och imperialistiska arv ...". Att exponera problem på det sättet som Sara Ahmed gör, fortsätter Dahl, är både känslomässigt påfrestande och politiskt. Kritiska vithetsstudier, som hon ser det (ibid:30) är en potential för att provocera och inspirera andra som navigerar i en mångkulturell värld, också utanför den kontext som Sara Ahmed verkar i som svart feminist. Kritiska vithetsstudier (ibid) "påminner oss också om att vithetsstudier varken börjar eller slutar med vita människors fortsatta narcissism och detta gäller även när antirasism presenteras som ett utbildningsprojekt där de goda aktivisterna ställs mot de onda rasisterna."

Vad postkolonial rasism påminner oss om är att rasism har en lång tradition i det västerländska tänkandet och är knuten till bestämda historiska processer. Det förekommer i olika resebeättelser eller i antisemitisk och antimuslimsk politisk propaganda (Miles & Brown 2003:51). Postkolonial rasism fokuserar inte minst på att dessa representationer av de andra härstammar från koloniala erfarenheter. Begreppet "white racism" (ibid:75) utgår från att rasism är en aktivitet utförd av vita mot svarta och riskerar därmed att bortse från just de koloniala erfarenheterna. Samhället skiktas också efter klass, poängterar exempelvis Miles & Brown (ibid). Risker med begreppet, noterar författarna, är att rasismbegreppet riskerar att bli alltför smalt och begränsas till ett fåtal historiska händelser trots att dess yttringar är märkbara även idag.

Postkolonial rasism hjälper oss förvisso att vidga förståelsen av begreppet ras till att inte bara handla om relationen mellan vit och svart. Så visar exempelvis Peo Hansen och Stefan Jonsson hur idén om EU som ett fredsprojekt också hade sin bakgrund i geopolitiska spänningar mellan stormaktsblocken och strävan att genom kolonisationen av Afrika öka sin makt och sitt inflytande (Hansen & Jonsson 2015). Det riskerar dock att kategorisera handlingar som utförs av vita att per definition vara rasistiska. Ett annat problem med begreppet är att det riskerar att essentialisera gruppskillnader, både av dess företrädare men också av mer progressiva krafter.

En vägledande tankelinje i den postkoloniala rasismen är att rasismen inte upphörde med slaveriet utan märktes och märks också i koloniala strukturer (van Dijk 1993:55). Med andra ord är det postkoloniala arvet framträdande också idag. En ledande forskare inom denna tankeriktning är Edward Said som undersökte "orientalism" som en västerländsk diskurs. Miles & Brown (2003) lägger i sin tur vikt vid rasismens materiella förutsättningar och förändrade produktionsförhållanden, till exempel i mötet mellan de vita européerna och den svarta lokalbefolkningen i Afrika. Det här mötet, slår författarna, hade en tydlig ideologisk komponent. Klass samvarierar med rasism för att skapa ojämlika produktionsförhållanden. Det här gällde i kolonierna och det gäller också med hänseende på exempelvis arbetsmarknadsintegration i Storbritannien (ibid:129). Rasbegreppet har använts och används som ett sätt att urskilja vilka grupper som är bäst lämpade för vilka sysslor på den inhemska arbetsmarknaden.

Avrundning

Postkolonial rasism kan både anklagas för att vara ett för brett och ett för smalt begrepp. För brett för att det uppmuntrar att se interaktionsmönster (läs: intersektionalitet) mellan kön, klass och ras för att avslöja diskrimineringsmönster i samtiden på olika

platser i världen. Det riskerar således att beteckna allehanda ojämlika maktstrukturer som härleds från gruppskillnader. Rasismbegreppet kan samtidigt bli för smalt, för att det fokuserar på de koloniala erfarenheter och inte på andra former av förtryck mellan grupper av människor, som inte nödvändigtvis har att göra med koloniala omständigheter. Men sammanfattningsvis kan tanketraditionen postkolonial rasism få oss att förstå rasismbegreppet utanför relationen svart och vit och inte minst utanför väst.

Institutionell Rasism

Begreppet institutionell rasism lanserades på 60-talet av Black Power-rörelsen i USA och i Sverige används ofta termen ”strukturell diskriminering” för att beteckna ett liknande fenomen. Begreppet åsyftar rasism som diskrimineringsapparat, och fokus ligger på hur rasism skapas (eller görs, som är ett ord som ofta används i de här sammanhangen) snarare än vad det är. Denna doktrin används för att lyfta fram att rasism inte i första hand handlar om enskilda människors agerande. Begreppet syftar på hur samhället fungerar som system och som institution, hur de administrativa rutinerna utvecklas och så vidare. Michael Banton (2015:63) skriver: ”Any problems about the relation between things and words employ the ordinary language meanings of words like ‘race’ and ‘ethnic origin’; these problems are dealt with in a legal framework, not a social science framework.”

I linje med att studera hur rasism görs snarare än vad det är diskuterar Behtoui & Jonsson i termer av rasifiering istället för ras eller etnifiering istället för etnicitet. Med rasifiering betonar författarna (ibid:189) ”de sociala och psykologiska processer som ligger bakom kategoriseringen av människor i olika grupper”. I grunden ligger här ett fokus på process och denna kan syfta på både den antisemitiska nazismen eller på irländska invandrare i USA. Det centrala är hur den underordnade positionen rationaliseras i processen.

En grundtanke i denna tradition är att se rasism som antingen individuell, eller som institutionell med preferens för den senare. Enligt Michael Banton (2015:81) handlar den institutionella rasismen om ett kollektivt misslyckande för en organisation av någon typ att tillhandhålla en lämplig, rättssäker och professionell arbetsplats för de anställda på grund av skillnader i etnisk eller kulturell härkomst.

Institutionell rasism baseras på ett system av en vit majoritet som använder sin position för att utnyttja och kontrollera dem som kallas för etniska. Det blir rationellt eftersom det motsvaras av hela den vita gruppens intressen och inte bara enskilda individers motiv. Enligt denna tradition behöver inte rasism vara intentionell, men vanemässig (Song 2014:112).

I litteraturen tar man ofta avstamp i Chicagoskolan på 1920-talet och deras ledare Robert Park för att beskriva rasismforskningens genealogi. De hade anspråk på att diskutera diskriminering utifrån naturvetenskapens måttstock, att beteendevetenskap också kunde underordna sig naturvetenskapliga metoder. Begreppet institutionell rasism användes för första gången av de politiska aktivisterna i Black Power-rörelsen, Stokely Carmichael och Stanley Hamilton 1968. Det var inte längre naturvetenskapen som stod som ideal för den vetenskapliga formen. Rasismen sågs inte som i första hand en individuell företeelse, men den existerade i de administrativa rutiner i samhällets institutioner och påverkade på så sätt många människors vardag. Under en period var begreppet dock mindre populärt på grund av att det inte tillräckligt fångade in de stämningar som fanns mellan till exempel polis och diverse representanter från samhällets minoritetsgrupper. Begreppet gjorde dock comeback igen mot slutet av 1990-talet i samband med spektakulära mord med rasistiska motiv (Phillips 2011).

Analytiska vägar

Det är en grannlaga uppgift att analysera institutionell rasism i praktiken. Vanligtvis fokuserar forskare i denna tanketradition på hur rasismen är individuell samtidigt som individuella aktioner sker i ett institutionellt sammanhang. Termerna mikro, meso och makro är avsedda för att belysa just att rasism uttrycks på skilda nivåer (ibid). Vanligt i denna tradition är ett fokus på rasialisering istället för rasism eller ras, som tidigare nämnts (se till exempel Murji, K & Solomos, J 2005). Strukturella omständigheter (makro) utgör ramarna utifrån vilka institutionella processer, institutionella praktiker som kopplas till ett mesoplan (som befinner sig mellan mikro och makro) som i sin tur sätter betingelserna för enskilda individers handlande (mikro).

Ett exempel utgår från svarta studenters relativt bristande framgångar i det brittiska utbildningssystemet (Phillips 2011). Individers beteende på mikronivå påverkas av generella uppfattningar på ett makroplan om svarta män som översexuella, aggressiva och kriminella. Institutionell rasism visar just på hur olika nivåer samexisterar och skapar på så vis incitament för pågående diskriminering och svarta mäns lägre skolresultat *vis-à-vis* vita män. Ett annat exempel kan märkas i diskussionen kring klädkod och förbud mot religiös klädnad (ibid), vilket i sin tur påverkar inlärningsklimatet. Sammantaget vittnar dominerande tankestrukturer på ett makroplan och administrativa rutiner på ett mesoplan hur individers beteende på ett mikroplan påverkas av strukturer som är ovanför dem själva. Rasism blir utifrån denna tanketradition både en dominerande tankestruktur och en diskrimineringspraktik.

Kritikpunkter

Robert Miles & Malcolm Brown (2003:71) påpekar att det är ett grundläggande problem med att diskutera rasism utifrån ett offerperspektiv där individen inte själv bär ansvar för sina handlingar. Samtidigt som offerperspektivet onekligen kan underlätta po-

lisens arbete kan det analytiskt leda till begreppsinfation där allt och inget blir rasism. Med andra ord blir det inte med detta begrepp som utgångspunkt självklart vad som är rasism och vad som inte är det. Ett annat problem som Miles och Brown (ibid) tar upp handlar om att begreppet uteslutande handlar om relationen mellan vita och svarta och att dessa kategorier ses som homogena. Slutsatsen blir: "[T]he significance of racism is simultaneously enlarged and de-contextualised". Samtidigt är begreppet användbart, menar Miles & Brown, för att det kan göra oss uppmärksamma på hur exempelvis "goda" formuleringar i brittiska invandringspolicydokument samtidigt kan användas för att förverkliga rasistiska ändamål.

Avrundning

Institutionell rasism gör oss uppmärksamma på att individens agerande inte nödvändigtvis är rasistiskt, men att hen agerar efter administrativa rutiner i samhälleliga institutioner som är det. Med institutionell rasism flyttas fokus från vad rasism är till hur rasism görs. Annorlunda uttryckt, fokus läggs på rasifiering och inte på ras. Analytiskt möjliggör begreppet en ökad förståelse för hur makro, meso och mikro samexisterar och att vi till exempel inte blint kan förlita oss på skolresultat som objektiva kriterier för elevers prestationer, utan att dessa är en nyttig påminnelse om vad rasism innebär i praktiken och ger en ökad medvetenhet att det också förekommer diskriminering som har sin grund i stereotypa föreställningar på en makronivå. Ett problem med begreppet är att det inte alltid blir lätt att avgöra vad som är rasism och vad som inte är det. Det som vi kanske ser som rasism kan ha bakgrund i andra ojämna materiella grundvillkor Om det tolkas för brett riskerar rasismbegreppet att förlora analytisk skärpa. Omvänt kan rasismbegreppet bli för smalt koncentrerat på ojämna livsvillkor i relationen mellan vita och svarta.

Vardagsrasism

Rasismens yttringar har en trivial, alldaglig karaktär. Människor lever sina liv i vardagen. Det är i samband med att de sociala mötena aktiveras i praktiken som rasrelationer och etniska relationer besannas, när vardagen så att säga etnifieras eller rasifieras (Miles & Brown 2003:98). Rasism kan inte avfärdas som en falsk doktrin, men den skapar mening som ett dominerande tankefilter eller en ideologi, för att tala med Brown & Miles (ibid:105), i vardagen. Vardagsrasism behandlar vardagliga fenomen och högst familjära praktiker (Banton 2015:91). Rasism är en del av allas vår vardag. För att lyssna på Teun van Dijk (1993:5):

Racism also involves the everyday, mundane, negative opinions, attitudes, and ideologies and the seemingly subtle acts and conditions of discrimination against minorities, namely, those social cognitions and social acts, processes, structures, or institutions that directly or indirectly contribute to the dominance of the white group and the subordinate position of minorities.

Den forskare som kanske främst förknippas med termen vardagsrasism är Philomena Essed. Hon visar bland annat att till synes alldagliga berättelser utgör dokument att dra lärdom av (Essed 2005:71). Självbiografiskt material och personliga skildringar rymmer insiktsfulla ögonvittnesskildringar. De förklarar berättare och publik. Vardagsrasismen handlar inte om extrema företeelser, utan utgår tvärtom från triviala erfarenheter. Dessa kan likväl ha skadliga effekter på den fysiska och mentala hälsan för den som drabbas. Rasism är mer än bara Förintelsen. Eftersom rasism förknippas så starkt med denna händelse tas det som en förolämpning att förknippa ett individuellt beteende med rasism. Enligt Essed (ibid:76): "Begreppet vardagsrasism trotsar föreställningen att rasism måste vara antingen ett individuellt eller ett institutionellt problem."

De levda erfarenheterna skapar mening åt makrostrukturella ojämlikheter. Bara för att apartheidregimen i Sydafrika upphörde förvann inte rasfördomarna. Den västerländska framgångsnormen är fast förankrad i våra västerländska samhällen. Under 1900-talet har det skett en utveckling från kvasivetenskapliga myter om biologiska hierarkier till en oro för kulturella skillnader (se ovan om kulturrasism) i samband med avkoloniseringsprocesser. Förnekandet av rasism har vuxit samman med genomslaget av de mänskliga rättigheterna. I relation till vardagsrasism hänger ett förnekande av desamma samman med ett förringande av missnöjets röster.

Personliga erfarenheter av rasism är stommen till det material som forskaren av vardagsrasism använder sig av. Rasismen har en alldaglig dimension och det är denna, snarare än teoretiserande från ovan, som utgör kärnan i rasismbegreppet, enligt hennes sätt att se.

Essed är intresserad av (ibid:75) de "vardagliga yttringarna av systematisk ojämlikhet". Om vi ska följa hennes angreppssätt kan den systematiska ojämlikhetens karaktär konfronteras och förstås genom levda erfarenheter och inte blott med världsfrånvänt teoretiserande. Att bekämpa vardagsrasism är dock inte så lätt, eftersom vårt sätt att tänka avgör hur vi agerar i vardagen. Hur gör man då för att bekämpa vardagsrasismen, enligt Essed (ibid:89): "Om man ska avslöja rasismen i systemet är det ingen mening med att bekämpa individer; att fråga sig om han eller hon är rasist. Vad som är relevant är att fokusera på är när, var och hur rasismen verkar i vardagslivet, det vill säga hur och när vanliga situationer blir rasistiska situationer."

Hur gör man då för att urskilja rasifierade meningar i praktiken? För att studera samspelet mellan de olika nivåerna, till exempel mikro, meso och makro använder hon sig av analytiska begrepp som marginalisering (av de som identifieras som rasmäsigt eller etniskt annorlunda), problematisering (rik-

tad mot andras kulturer och identiteter) och repression (genom psykiskt eller fysiskt våld) (ibid:79f). Genom att studera detta samspel kan man se hur enskilda händelser jämkas samman med varandra och bildar ett mönster.

Att stoppa huvudet i sanden och inte vilja se hur individuellt beteende hänger samman med strukturella orättvisor leder till att de drabbades missnöje riskerar att avfärdas: "Bristande insikt om rasismens systematiska natur underblåser förnekelse och generiska beskyllningar om att svarta människor är överkänsliga och tar till anklagelser om rasism alltför lätt" (ibid:83). Men rasförtrycket är inneboende i den sociala ordningen, säger Essed (ibid:89).

Kulturell kloning

Centralt för framställningen av vardagsrasismen är hur de makrostrukturella ojämlikheterna reproduceras. Philomena Essed har utarbetat en teori tillsammans med David Theo Goldberg (2002). De skriver (2002:1068): "We consider the cultural considerations regarding the reproduction of sameness and the implications of cloning for issues of social injustice." De identifierar de sociokulturella omständigheter som gör kloning möjlig. Begreppet kloning är således i deras förståelse inte bara biologisk, utan också kulturell. För att begreppsliggöra vad de avser med kloningskulturer använder de sig av termerna "*kinhood, productivism, consumerism, and aestheticism.*" (Ibid:1072).

Med *kinhood* åsyftar författarna försvar av familjen och i förlängningen också försvar av rasen och en föreställd gemenskap. Med avseende på utvecklingen i Europa ser de hur en växande känsla av "vi européer" förenar mainstreamkulturen med ultraliberala krafter och allehanda nynazistiska grupperingar i en gemensam utgångspunkt att invandring till Europa är ett hot mot den kulturella gemenskap som sammanfogar Europas invånare till en helhet. (ibid:1074). *Productivism* "concerns the widespread cultural commitment to being productive and effi-

cient, in material or non-material ways, as a goal in itself." (Ibid:1075).

Detta ideal sammanfaller också med ett tredje om konsumtionism. Med detta begrepp åsyftar författarna de alltför homogena shoppingcentrum som växer fram, där kunde motiveras att köpa mer utifrån givna skiktningar mellan kön, klass och ras (det vill säga att respektive butik i sina säljkampanjer rikar in sig på målgrupper som tydligt skiljer sig åt med avseende på dessa kategorier).

Ett fjärde begrepp handlar om hur smaklöskarna harmonieras och därigenom utstrålar gemenskap i gruppen. Den här kulturella kloningen, fortsätter de, fortgår både hos majoritet och hos minoritet.

Ett fokus på vardagsrasism ger att rasism inte bara är ett extremt, ytterlighetsfenomen utan finns mitt ibland oss. Att vi hör samman reproduceras i vardagen. I sin enmansutredning pekar Bengt Westerberg (2012:11) på just detta, att det stora hotet mot utsatta människor inte framförallt är de extrema utan "främlingsfienden" finns mitt ibland oss (ibid:16) : "Arbetet mot mer brutala former av främlingsfientlighet måste börja med den främlingsfientlighet som finns i vardagen. Vi måste börja med oss själva."

Avrundning

Vardagsrasism visar hur makrostrukturella kategorier uttrycks i vardagen och inte bara bland samhällets eliter. Det är vanlighetens rasism som står i fokus för denna inriktning. Genom en utvecklad begreppsapparat visar Essed hur enskilda levnadsberättelser om erfarenheter av rasism tillsammans med andra liknande historier vävs samman till en integrerad helhet. Genom att knyta dessa individuella erfarenheter till makrostrukturella ojämlikheter uppstår det som kallas för vardagsrasism. Begreppet "kulturell kloning" visar hur de strukturella ojämlikheterna reproduceras i vardagliga aktiviteter. Rasismbegreppet blir enligt denna tanketradition brett, rasism avgörs inte primärt på individuell

basis – även om gällande lagstiftning utgår från
det – utan uttrycks i de vardagliga berättelserna som
utgör vår omkringliggande verklighet.

Sammanfattning

I inledningen beskrev jag hur rasism ofta används som ett skällsord för att beskriva en person eller en händelse som man ogillar. Rasism som fenomen placeras så långt bort från det egna jaget och den egna verkligheten som möjligt. Det görs möjligt i det dagliga samtalet genom att begreppet kopplas till historiska händelser och någon annanstans (kolonialismen, hudfärgsrasismen eller slaveriet). Rasism blir på sätt ett begrepp som främst används för egna existencialistiska grubblerier i en narcissistisk bubbla. Om begreppet alls används förknippas det oftast med något som man själv inte är.

Alternativt kanske den anklagade nämner ”omvänd rasism”. Oftast kan det handla om att också minoriteterna kan utsätta varandra eller dig för omvänd rasism. Men, som Miri Song (2014:124) konstaterar: ”[A]ssertations of reverse racism often fail to consider the historically specific ways in which racial hierarchies and inequalities were institutionalized ... So while there are practices which can formally discriminate against or disadvantage White people, on the basis of their Whiteness (and are thus *racially discriminated*), this does not necessarily constitute 'racism' as such...”

Faktum är, menar exempelvis Teun van Dijk (1993:21), att frammanandet av en antirastisk självbild är central för att rättfärdiga en rasistisk åskådning idag. Det är just kopplingen mellan individuell beteende och en historia av grupprelaterade orättvisor som avgör om en rasistisk händelse kan kallas för rasistisk eller inte, menar Song (2014:110f). Alla uttalanden (och de är många) som innehåller rasialisering inslag är inte för den sakens skull rasistiska, menar hon, utan de måste kopplas till ”structures of domination”(se *ibid*:120f). Om rasism blir samma sak som gruppessentialisering riskerar begreppet att betyda allting och därmed förlora analytisk skärpa.

Rasismbegreppet ges olika mening beroende på vilket perspektiv vi utgår från. Den biologiska rasismen var tidigare ett samhällsfenomen som kan användas som förklaring till uppkomsten av slaveri och kolonialism. Idag är det dock vanligare att koppla till enstaka individer och dessutom extrema sådana. Om man upplever sig vara drabbad av dessas aktioner, av dessas rasism, är det vanligt att man känner sig kränkt. Slutsatsen är att räckvidden, utifrån detta perspektiv, blir mycket smal. Om vi inskränker betydelsen av rasism till biologisk rasism har vi lite på fötterna för att förklara samtida fenomen med hjälp av rasismbegreppet.

Begreppet nyrasism som jag här förstår som både kulturrasism och differentialistisk rasism har en avsevärt mycket bredare räckvidd. Istället för att tala om skillnader mellan raser är det idag betydligt vanligare att tala om skillnader mellan kulturer. På så sätt kan även mångkulturalism beskyllas för att också kunna utgå från en essentialistisk förståelse av kulturbegreppet. Ett problem med begreppet är att skillnaden mellan historisk, eller biologisk, rasism och nyare former riskerar att överdrivas. Och som jag har skrivit om tidigare var den biologiska rasismen, även om den varit viktig historiskt, omodern redan när Hitler kom till makten. Efter andra världskriget har således världssamfundet vänt sig bort från rasism, även om kolonialismen av Afrika fortgick (Hansen & Jonsson 2015) och rassegregation var påfallande framträdande, inte minst i Sydafrika, i den amerikanska södern eller för den skull i Frankrikes krig mot Algeriet på 1950-talet. Rasismbegreppets breda räckvidd i denna tankestruktur gör det svårt att avgöra vem som är rasist och vem som inte är det.

Postkolonial rasism erbjuder oss redskap för att utveckla vår förståelse av begreppet rasism utanför

väst. Samtidigt riskerar vi, i den tanketraditionen, att fastna för rasismbegreppet som smalt inriktat till specifika historiska omständigheter, det vill säga till koloniserings- och avkoloniseringsprocesser.

Begreppet institutionell rasism används för att studera de administrativa rutiner som präglar samhällets institutioner med utgångspunkt i att dessa likväl är strukturellt diskriminerande. Precis som i fallet med nyrasismen är det dock svårt att avgöra vad som är rasism och vad som inte är det. Samtidigt som rasismbegreppet riskerar att bli för smalt i denna tradition och kopplat till specifika historiska händelser riskerar det också att bli för brett, det vill säga att allt och alla blir rasistiskt eller rasister.

Med begreppet vardagsrasism framhålls att rasism yttras i vardagen, i det vanliga och inte främst i det extrema. Genom kulturell kloning ser vi hur samhällets ojämlikheter reproduceras också i en tid där vi anser oss ha lämnat rasismen bakom oss. Analytiska redskap erbjuds, men likväl blir det svårt att avgöra vad som är rasism och vad som inte är det.

I tabellen (tabell 2) redovisar jag en kort sammanfattning av vad min genomgång av de olika tankeskolorna inom rasismforskningen visar med avseende på dimensionerna rasismbegreppets räckvidd och rasismbegreppets fokus: individ och/eller samhälle. Hur kampen mot rasism ska föras avgörs till syvende och sist av vad vi avser att fylla rasismbegreppet med.

Frågeställningen vem som är rasist eller inte väcker nödvändiga reflektioner kring vår egen plats i världen. Jag har inte erbjudit ett definitivt svar på den frågan. Men att reflektera kring själva frågan är en vettig utgångspunkt för att skapa förståelse för varifrån vi kommer och vart vi är på väg, och inte minst hur rasism kan och bör bekämpas. Oavsett om vi väljer att använda begrepp som ras, rasism eller rasialisering eller ingetdera är själva diskussionen central för att skapa en ingång till att förstå vår egen plats i den här i världen i relation till de som inte ser ut, eller beter sig som vi eller vad vi har vant oss vid. Målet för den antirasistiska kampen är inte att skapa ett samhälle där alla blir så lika som vanligt, utan att vi lever och verkar på ett sätt som får oss att acceptera och respektera varandras olikheter (jmf. Poohl & Bengtsson 2012:27), att värnande om olikheter inte blir liktydigt med "svenskfientlighet", utan tvärtom handlar om respekt för människans skilda livsvillkor och olika erfarenheter. Exakt hur den antirasistiska kampen ska bedrivas är avhängigt hur vi väljer att definiera rasism och vilket perspektiv vi utgår från för att förstå och förklara denna.

Hur vi lär oss att leva tillsammans i olikhet är en fortlöpande process. Det är inte en kamp som avgörs för alltid här och nu. Den förutsätter en aktiv vilja att reflektera kring sig själv och sin egen plats i världen och att gå utanför sin egen narcissistiska bubbla och inte reducera förståelsen av rasism till

Tabell 2. Rasismbegreppets räckvidd och fokus på individ och/eller samhälle, enligt dominerande tanketraditioner inom rasismforskningen.

	Räckvidd	Individ och/eller Samhälle
Biologisk rasism	smal	individ
Nyrasism	bred	individ och samhälle
(Post)-kolonial rasism	smal och bred	samhälle
Institutionell rasism	smal och bred	samhälle
Vardagsrasism	bred	individ och samhälle

Källa: Författarens slutsats.

biologisk dito utan att alltid bevara en sund skepsis till alla propåer ovanifrån om vad rasism är.

Vad jag har visat med denna rapport är att begreppet rasism kan betyda mycket och kretsa kring både samhällets eliter, institutioner, mainstreamkulturen, kring extrema händelser (förr och nu) eller tvärtom kring vardagen. Eller som Bengt Westerberg (2012) säger med sin titel på enmansutredningen är kampen att bekämpa rasismen en angelägenhet på jobbet, i hemmet och inte minst hos oss själva. Om vi duckar för att bedriva denna blir oskyldiga drabbade och vi normaliserar ett rasistiskt tänkande hos oss själva och i vår närhet.

Litteratur

Arendt, H. 1963. *Eichmann in Jerusalem: a report on the banality of evil*. New York: Viking Press.

Baas, D. 2014. *Bevara Sverige svenskt: Ett reportage om Sverigedemokraterna*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

Balibar, É. 2004. Rasismen nygranskad: ett modernt begrepps ursprung, relevans och paradoxer, Katarina Mattsson & Ingemar Lindberg (red) *Rasism i Europa: kontinuitet och förändring (Rapport från forskarseminariet 5 November 2003)*, Stockholm: Agora, 17–44.

Banks, M. & Gingrich, A. 2006. Introduction, Andre Gingrich & Michael Banks (red) *Neo-Nationalism in Europe and Beyond: Perspectives from Social Anthropology*, 1–26.

Banton, M. 2015. *What we know about race and ethnicity*, London & New York: Berghahn Books.

Behtoui, A. & Jonsson, S. 2013. Rasism: särskiljandets och rangordningens politik. Magnus Dahlstedt & Anders Neergaard (red) *Migrations och etnicitetens epok*, Stockholm: Liber, 168–98.

Broberg, G. & Tydén, M. 2005. Oönskade i folkhemmet: rashygien och sterilisering i Sverige, Stockholm: Dialogos förlag.

Brubaker, R. 1992. *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Cambridge: Harvard University Press.

Dahl, U. 2011. Att läsa (med) Sara Ahmed i Sara Ahmed *Vithetens hegemoni*, Hägersten: Tankekraft förlag, 17–32.

Dijk, T. van. 1993. *Elite Discourse and Racism*, Newbury Park, London, New Delhi: Sage.

Dyer, R. 1997. *White*, London & New York: Routledge.

Essed, P. 2005. Vardagsrasism, Paulina de los Reyes & Masoud Kamali (red) *Bortom Vi och Dom: Teoretiska reflektioner om makt, integration och struk-*

turell diskriminering, SOU 2005: 41, 71–94.

Essed, P. & Goldberg, T. D. Cloning Cultures: the social injustices of sameness, *Ethnic and Racial Studies* 25 (6), 1066–82.

Fredrickson, G. M. 2005. *Rasism: en historisk översikt*, Lund: Historiska Media.

Gilroy, P. 2001. *Against Race: Imagining political culture beyond the color line*, Cambridge/Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.

Hagerman, M. 2006. *Det rena landet: om konsten att uppfinna sina förfäder*, Stockholm: Prisma.

Hansen, P. & Jonsson, S. 2015. *Eurafrika: EU:s koloniala rötter*, Stockholm: Leopard förlag.

Hellström, A. 2016. *Trust Us: Reproducing the Nation and the Scandinavian Nationalist Populist Parties*, New York & Oxford: Berghahn Books.

Hervik, P. 2011. *The Annoying Difference: The Emergence of Danish Neonationalism, Neoracism, and Populism in the Post-1989 world*, New York & Oxford: Berghahn Books.

Irastorza, N. 2016. Sustainable Marriages? Divorce Patterns of Binational Couples in Europe and North America, Narikari Irastorza, Sayaka Osanami-Törngren & Miri Song (red) *Mixed couples, mixed societies? Intermarriage, modes of integration and social cohesion. Ethnicities*, Special issue 2016.

Jonsson, S. 2004. Rasism och myrasism i Sverige 1993–2003, Katarina Mattsson & Ingemar Lindberg (red) *Rasism i Europa – kontinuitet och förändring (rapport från forskarseminariet 5 November 2003)*, 45–77.

Kristeva, J. 1991. *Strangers to ourselves*, New York: Columbia University Press.

Lange, A. 1997. *Reflektioner kring rasism*, Stockholm: CEIFO.

Leach, C. W. 2005. Against the notion of a 'new

racism', *Journal of Community & Applied Social Psychology* 15, 432–45.

Lentin, A. 2000. Race, Racism and Antiracism: Challenging Contemporary Classifications., *Social Identities* 61: 1, 91–106.

Mattsson, K. & Lindberg, I. 2004. Förord, Katarina Mattsson & Ingemar Lindberg (red) *Rasism i Europa: kontinuitet och förändring (Rapport från forskarseminariet 5 November 2003)*, Stockholm: Agora, 7–16.

Motturi, A. 2007. *Etnotism: en essä om mångkultur, tystnad och begäret efter mening*, Göteborg: Glänta Produktion.

Miles, R. & Brown, M. 2003. *Racism* (2nd edition), London and New York: Routledge.

Murji, K. & Solos, J. 2005. *Racialization: Studies in Theory and Practice*, Oxford: Oxford University Press.

Osanami, Törngren S. 2013. Ras och Etnicitet, Bo Petersson & Christina Johansson (red) *IMER idag: Aktuella perspektiv på internationell migration och etniska relationer*, Stockholm: Liber, 65–89

Pagden, A. 2002. *The Idea of Europe: from Antiquity to the European Union*, Cambridge: Cambridge University Press.

Persson, H.-P. & Arvidsson, H. 2011. *Med kluven tunga: Europa, migrationen och integrationen*, Malmö: Liber.

Petersson, B. 2006. *Stories about strangers: Swedish Media Constructions of Socio-Cultural Risk*, Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford: University Press of America.

Phillips, C. 2011. Institutional Racism and ethnic inequalities: an expanded multilevel framework, *Journal of Social Policy* 40 (1), 173–92.

Poohl, D. & Bengtsson, A. 2011. *Positiv Antirasism: Så förnyar vi en debatt som kört fast*, Stockholm: Expo.

Riesigl, M & Wodak, R. 2001. *Discourse and Discrimination: rhetorics of racism and antisemitism*, London & New York: Routledge.

Rydgren, J. 2005. Is extreme right-wing populism contagious? Explaining the Emergence of a new Party Family, *European Journal of Political Research* 44 (3), 413–37.

Song, M. 2014. Challenging a culture of racial equivalence, *The British Journal of Sociology* 65 (1), 107 – 29.

Taggart, P. 2000 *Populism*, Buckingham & Philadelphia: Open University Press.

Taguieff, P-A. 1990. The New Cultural Racism in France, *Telos* 20, 109–22.

Wæver, O. 2001 Identity, communities and foreign policy: discourse analysis as foreign policy analysis, Lene Hansen & Ole Wæver (red) *European Integration and National Identity*. London/New York: Routledge, 20–49.

Westerberg, B. 2012. Främlingfienden inom oss, Statens offentliga utredningar (SOU 2012: 74).

Forum för levande historia är en myndighet under Kulturdepartementet. Vårt uppdrag är att, med utgångspunkt i Förintelsen och kommunistiska regimers brott mot mänskligheten, främja arbete med demokrati, tolerans och alla människors lika värde.

Syftet med den här rapporten är att beskriva olika slags rasismer som ofta diskuteras i samhällsvetenskaplig forskning. Och visa hur man kan förstå dessa, dels utifrån hur kopplade de är till särskilda historiska händelser eller platser, dels utifrån deras fokus. Utgår de främst ifrån enskilda individer eller från samhällets strukturer?